

KÜTAHYA FİNCANCILAR ESNAFI ANLAŞMASI

Ahmet ÜNSÜR*

ÖZET

Batı toplumlarında; Sanayi inkılabı ile ortaya çıkan işçi sınıfı, çalışma hayatında karşılıklarına çıkan güçlükleri yenebilmek amacıyla örgütlenme sürecine girmiş, ancak yapılan uzun mücadelelerden 19. yüzyıl başlarında olumlu sonuçlar alınabilmiştir.

Osmanlı Türkiye'sinde ise; bunun aksine, çalışma hayatında çatışmacılıktan uzak, uyumlu ve uzlaşmacı bir çalışma ilişkileri sistemini görmek mümkündür.

Buna ilaveten, toplu ilişkiler sisteminin dikkat çekici bir örneğinin de Osmanlı Türkiye'sinde gerçekleştiğini görmekteyiz.

13 Temmuz 1766 tarihinde Kütahya'da imzalanan ve fincancılar esnafının çalışma şartlarını düzenleyen "Sözleşme", belirlediği ücret seviyesi ve bu ücretlerin günün şartlarına göre alım gücü itibarıyla ayrıca önem arz etmektedir.

ABSTRACT

In the western societies, the working class emerged concurrently with the industrial revolution and entered the process of getting organized for the purpose of coping with the difficulties encountered during the labor life has attained successful results only at the beginning of the 19th Century after having waged long-term struggles.

Contrary to the foregoing, it is possible to observe a harmonious and conciliatory system of labor relationship which is far from disputes

in the working life in the Ottoman Turkey. In addition, we also observe that an attractive example of the collective relationship system was implemented in the Ottoman Turkey.

The "Agreement" signed on 13th July 1766 in Kütahya and governing the working conditions of the "fincancılar" (teacup manufacturers) guilds thereat is also important in respect of the wage level so determined and the purchasing power of the said wages under the then current conditions.

GİRİŞ:

Bir büyük medeniyet merkezi olan Osmanlı toplumunun iktisadi ve ictimai durumu -üzülerek ifade etmek gerekir ki- yeterince aydınlatılabilmiş değildir. Bu durumun asıl sebebi olarak, arşivlerimizin düzen ve kullanım açısından yetersizliği, bazı dönemlere ait kayıtların bulunamayışı vb. nedenler gösterilebilir.

Son yıllarda araştırmacılarımızın bu konulara yönelmesi ve bazı vesikaların yayınlanmış olması sevindiricidir.

Asırlarca bir çınar gibi bütün kurumlarıyla ayakta kalmış ve dünyanın pek çok yerine hükmetmiş bulunan Osmanlı Devleti'nde, ilkler arasında sayılabilecek pek çok hadise cereyan etmiştir. Şüphesiz bunlardan biri de Anadolu Eyaleti'nde bulunan ve günümüzde de çini-seramik denince akla ilk gelen Kütahya'da gerçekleştirilen "Fincancılar Esnafı Anlaşması"dır.

Tarihte çini sanatı denince akla Selçuklular ve Osmanlılar gelir. Osmanlılarda çini sanatının asıl iki merkezi İznik ve Kütahya'dır. Ancak, İznik bu sanat kolundaki faaliyetlerini 17.yüzyılda sona erdirmiş, bundan sonra tek merkez olarak Kütahya kalmıştır (Şahin,1982,133).

Günümüz ileri teknolojisine rağmen 16. yüzyıl İznik çini üretimi ayarında çini ve seramik yapılamamaktadır. Bunun sebebi olarak, İznikli çini ustalarının karışım oranları ve formülleri sır olarak saklamış olmaları gösterilmektedir. Aynı şekilde, günümüz Kütahya'sı çini ustalarının da çini teknolojisi, sır, hamur, boya formülleri ve fırın tiplerini saklamakta, yanında çalıştırdığı kalfa ve çıraklara aktarmamakta, çoğu zaman da yanlış ve eksik bilgiler vererek bilgilerini sır olarak saklamakta olduğu ileri sürülmektedir (Şahin,1982,134-136).

* Dr., İstanbul Deniz Otobüsleri; İnsan Kaynakları Müdürü.

Bu çalışmada, bu derece önemli meslek dalı mensuplarının çalışma şartları ve ücret durumlarını belirleyen "Kütahya Fincancılar Esnafı Anlaşması" ele alınmış, aynı sırada Osmanlı Türkiye'si ve Avrupa'da işçilerin ekonomik durumları karşılaştırmalı olarak incelenmiş, adı geçen sözleşme ile sağlanan ücret seviyesi ve alım gücü tespit edilerek suretiyle günümüz şartlarıyla mukayese yapılmasına imkan tanınmak istenmiştir.

A. Modern İş Hukukunda Toplu Sözleşme Sistemi'nin Esasları ve Prensipleri

Modern iş hukukunda, Toplu Sözleşme: "İşçi sendikası ile işveren sendikası veya sendika üyesi olmayan işveren arasında, hizmet akdinin yapılması, muhtevası ve sona ermesi ile ilgili hükümleri düzenlemek için yapılan, tarafların karşılıklı hak ve borçlarını, sözleşmenin uygulanması ve denetimi ile uyumsuzlukların çözümü yollarına ilişkin hükümleri de içerebilen yazılı bir sözleşmedir" (Çelik,1990;356) şeklinde tanımlanmaktadır. Tanımdan da anlaşıldığı gibi, toplu münasebetler düzeninde, emeğini arzedenler bakımından bir topluluk, çoğu kez yarıdan fazla bir topluluk adına hareket eden bir organizasyonun belirli işyerlerinde veya kollarında bir işveren, birçok işveren yahut işverenleri temsil eden bir organizasyonla istihdam şartlarını kollektif yoldan, yani toplu olarak tespit ve tayin etmesi sözkonusudur (Yalçıntaş-Tuna,1988,58).

Toplu sözleşme sistemi incelendiğinde şu unsurları ihtiva ettiği görülmektedir.

1. En az işçiler yönünden toplu hareket edilmesi,
2. Tarafların pazarlık gücüne sahip olması,
3. Daimi bir temsil organı olarak müessesesevi bir mahiyet taşıması,
4. Muhtelif safhalardan ibaret dinamik bir süreç oluşu (Zaim,1990,303-304).

Toplu sözleşme sisteminde işçilerin tesirliliği, ferdi münasebetler düzenine nazaran mukayese kabul etmeyecek şekilde fazladır. Çünkü ferdi münasebetler düzeninde tek bir işçinin veya küçük bir grup işçinin

istihdam şartlarını kendi yararına çevirmek maksadıyla emeklerini arzdan vazgeçme (ferdi grev) hiç tesirli olmadığı halde, toplu münasebetler düzeninde bu durum (grev) tesirli olmaktadır (Yalçıntaş-Tuna,1988,58).

Tarihi seyri içinde toplu sözleşme sisteminin gücünü arttıran dört türlü gelişme olmuştur.

1. Toplu sözleşmelere tabi olan işçilerin toplam işgücü içindeki adedi ve nispi önemi artmıştır.
2. Toplu sözleşmelerin muhtevası genişlemiştir.
3. Sendikalar güçlendikçe ve toplu sözleşmenin taraflar çoğaldıkça ekonominin çeşitli yönleri üzerindeki tesirleri artmış, ücret siyaseti, produktivite üzerinde etkinlikleri çoğalmıştır (Yalçıntaş-Tuna,1988,59).

Toplu iş sözleşmesi sistemi umumiyetle şu safhalardan ibarettir:

1. Tarafların ve taleplerin tespiti,
2. Toplu görüşmelerin yapılması,
3. Toplu sözleşme metninin hazırlanması ve imzalanması,
4. Yapılan toplu sözleşmenin uygulanması,
5. Sözleşmenin uygulanması sürecinde ortaya çıkan uyumsuzlukların giderilmesi (Zaim,1990,305).

Toplu pazarlık sisteminin sadece görüntü olarak yukarıda zikredilen safhalarda geçmiş olması taraflar arasında huzur ve barışı sağlayamayabilir. Çünkü esas olan, akdin icrası esnasında işçi ve işveren tarafının samimi ve olgun davranabilmesidir.

B. Fincancılar Esnafı Anlaşmasının Ücretler ve Toplu İlişkiler Sistemi Bakımından Değerlendirilmesi

Temmuz 1766 senesinde gerçekleştirilen esnaf sözleşmesi, daha önce genel hatlarıyla ortaya konulan bugünkü manasıyla "ideal" toplu iş sözleşmelerinden, icra edildiği ortam ve sair şartlar itibarıyla pek tabii ki farklılıklar arz etmektedir. Her şeyin kendi zamanı ve şartları içinde değerlendirilmesi elbette ki adil ve bilimsel bir davranıştır. Bu nedenle mezkur sözleşmeyi değerlendirirken aynı tarihlerde Avrupa'daki

durumu, yine aynı tarihlerde Osmanlı Türkiye'si'nin sair yerlerindeki muhtelif işlerde istihdam edilmiş bulunan işçilerin ekonomik durumlarını tespit edip, Kütahya'da yapılan bu sözleşmenin ne getirip ne götürdüğünü ortaya koymak ve sözleşme niteliği açısından ne kadar değer taşıdığını böylece izah etmek mümkün olabilecektir.

1) 18. Yüzyılın İlk Yarısında Avrupa'da Çalışanların Genel Olarak Durumu

Bir İslam toplumu olan Osmanlı'daki çalışma ilişkilerini, aynı asırda herhangi bir Avrupa toplumunda bulabilmek mümkün değildir. Batı Avrupa'da ise, bazı şeylerin acımasızlık, hoşgörüsüzlük ve insanlık dışı olduğu bilincinin uyanması, geç onsekizinci ve erken ondokuzuncu yüzyılın en dikkate değer olaylarından birisi olarak görülmektedir (Heaton,1985,335).

Aynı asırlarda Avrupa ülkelerinde dokuz yaşında çocuk işçiler, oniki saati bulan (hatta geçen) çalışma süreleri, iş güvenliğinin ve sosyal güvenlik müesseselerinin mevcut olmayışı (Heaton,1985,336-337) gibi olumsuz şartlar mevcuttu.

Yine aynı asırda; işçilerin, ücretlerini yükseltmek ve çalışma süresini kısaltmak ve işveren üzerinde baskı kurmak amacıyla birlik kurmaları, Britanya örfi hukuku tarafından "fesat hareketi" olarak nitelendiriliyordu. İşverenler bazen olayı ağır ceza mahkemelerine intikal ettiriyorlardı. 1720'den sonra, çeşitli zamanlarda işverenler, kendi endüstrilerinde "birlikte hareket etmeyi" yerel mahkemelerin hızla ele alabilecekleri bir suç haline getirecek yasaları çıkarması için parlamento'ya baş vurdular. Bu türden kırk kadar yasa çıkarıldı (Heaton,1985,353-354).

Aynı yıllarda İngiltere'de işçi sınıfının durumu ile ilgili olarak, Engels'in Karl Marks'a yazdığı mektupta: "Dünya önünde İngiliz orta sınıflarını kitle katliamı, topluca soygun ve daha işlenebilecek tüm diğer suçları işlemekle suçluyorum" (Deane,1988,227) sözlerini sarf etmesi meselenin boyutlarını ortaya koymaktadır.

Dokuma sanayii ile sanayi inkılabını başlatan İngiltere'de aynı asırlarda, iplik yapılmak üzere pamuğu ve dokunmak üzere ipliği sağlayan imalatçının, evinde çalışan esnaf üzerindeki sömürüsü, fabrika

sahibinin işçi üzerindeki sömürsünden az değildi. Kadınlar ve çocuklar çoğu zaman fabrika makinelerinde olduğu gibi ev sanayiinin zahmetli şartlarında uzun süre çalışmak zorunda idiler (Deane,1988,227).

Bu dönemde Avrupa'da ücret ve fiyat hareketleri hakkında çok kısıtlı bilgiler mevcuttur. Bununla birlikte; 1769'da Arthur Young İngiltere'nin kuzeyinde dolaştığı zaman, Manchester'li bir pamuk dokuyucusu haftada 7 ila 10 şilin arasında kazanıyordu. 1792'de iplik eğirme makinelerinin sağladığı çok büyük miktarlardaki iplik üretimi karşısında kıt hale gelen bazı dokuyucular haftada 15-20 şilin kazanmaya başladılar (Deane,1988,232). Bu tarihlerin en önemli karakteristiği, "uzun çalışma saatleri ve kısa ücretler" ve bölgesel ücret farklılıklarının bariz bir şekilde mevcudiyetidir (Deane,1988,232).

18. yy. da işgücünün fiyatlarındaki mahalli değişimler, bu dönemde malların fiyatları konusunda da -bazen daha büyük ölçüde- geçerli olmuştur. 1757'lerde kömürün fiyatı ocağa olan mesafeye göre, ton başına 3 ila 15 şilin arasında değişmekte idi. İnşaat ustalarının çalıştıkları bölgeye göre gündelikleri 2-3 şilin arasında değişmekte idi (Deane,1988,232-233).

2) 18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Türkiye'si'nde Ücretlerin Durumu

18. yüzyıla gelinceye değin Osmanlı imparatorluğunda genel olarak ücretler tatmin edici ve yüksek durumda idi. Bunu çeşitli tarihlere ait kayıtlardan ve arşiv belgelerinden tespit etmek mümkündür. Ücretlerin özellikle 16. asrın ilk yarısında tatmin edici olduğu ve çok muntazam bir şekilde ödendiği söylenebilir. Gerçi bu ücretler, serbest bir iş piyasası arz ve talep kuvvetlerinin bir muvazenesi neticesi tayin edilmiş değildir. Osmanlı imparatorluğunda işçi ücretleri de diğer eşya ve hizmet fiyatları gibi resmi makamlar tarafından tayin ve tespit edilmişlerdir. Bununla beraber, bu hali imparatorluğun iktisadi ve içtimai nizamı içinde, normal ve zaruri görmek icabeder. Bu suretle, adet ve kanun ile tekarrür etmiş bulunan ücretlerin, zamanla teessüs eden bir iktisadi muvazenenin ifadesi olması ve bu yüzden işçiyi serbest piyasanın arz ve talep kanununun insafsız mekanizmasının istismarından koruyan adil ve ma'kul bir fiyat teşkil etmiş bulunması mümkündür (Barkan,1963,9-10). 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı

ekonomisi bir çöküntüye doğru gitmeye başlamış, yabancı devletlere kapitülasyonlar adı altında verilen imtiyazlar, imparatorlukta yerli sanayiye büyük darbeler vurmuştur. Ayrıca Amerika'nın keşfinden itibaren, oradan dünyaya yayılan altın ve kıymetli madenlere karşılık, Osmanlı madenlerinin iyi işlenememesi, tımar ve zeamet sisteminin çöküşü, Avrupa'daki sanayileşme hareketinin hızlanmasına karşılık, Osmanlı sanayisinde bir ilerlemenin olmayışı, üstelik gerilemesi, Osmanlı pazarlarını yabancı malların istila etmesi, altın darlığı gibi nedenler çöküşü hızlandırmıştır. Özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısından sonraki savaşlar ve ortaya çıkan kıtlık, fiyatların yükselmesine ve temel ihtiyaç maddelerinin bulunamamasına neden olmuştu. Muhtelif zamanlarda bu durumdan kurtulmak için çabalar sarfedilmiştir (Özkaya,1985,211).

Şimdi ücretlerin nasıl bir seyir takip ettiğine bir göz atalım:

1520 yılında bir işçi gündeliği 2-3 Akçe iken,1609 yılında bir işçi gündeliği 18-20 Akçe'ye yükselmiştir. 18. yüzyılda ücretler fiyat artışlarına göre yeniden düzenlenmiş, işçi ücretleri paranın değerine bağlı olarak artırılmıştır. 1582'de; altın 60, kuruş 40, flori 260 akçe idi. Fakat daha sonra, altın 120, kuruş 80 akçe olunca ücretler işçinin geçimine yetmemeye başlamış, Mimar Sinan durumu divana sunmuş, işçilerin günlük ücreti 16 akçeye çıkarılmıştır.

1676'da inşaat işçisi Konya'da 25 akçe, usta ise 75 akçe, 1690'da ise inşaat işçisi 40, ustası ise 80 akçe ücret almıştır (Özkaya,1985,254-255).

18. yüzyılda işçi ücretleri birkat daha artmıştır. Bunun sebebi, İstanbul'da yangınların çoğalması ve işçilerin yüksek yevmiye talep etmeleridir.

1742 yılında işçi ücretleri şu şekilde düzenlenmiştir: "Bir kalfaya 60 akçe, bir kârhâneciye 50 akçe, bir ustaya 45 akçe, bir şakirde 30 akçe, bir duvarcıya 40 akçe, lağımçıya 40, sırık hammalına 35, rençbere 24 akçe," (Özkaya,1985,225). İnşaat işçilerinin yevmiyesi ise diğerlerinden yüksek tutulmuştur.

İşçi yevmiyesinin bu şekilde artması tabii idi. Çünkü paranın değeri çok düşüktü. Daha 17. yüzyılda Viyana seferi sürdüğü sıralarda, saray mutfağının kazanlarından mangır kesilmeye başlanmıştır (Özkaya,1985,225).

3) 18. Yüzyıl İçinde Osmanlı Türkiye'sinde Fiyatların Durumu

Osmanlı toplumunda, işçi ücretlerindeki artışa bağlı olarak, mal fiyatlarında da artışlar olmakta idi.

Mesela: 24 Nisan 1678'de koyun etinin bir kıyyesi 7 akçe, sığır etininki ise 6 akçe iken; 1 Ekim 1678'de koyun eti 10 akçe, sığır eti ise 9 akçeye yükselmiştir.

4 Nisan 1684'de bir koyun 200 akçe idi. Oysa 1487'de bir koyun yalnızca 30 akçe idi (Özkaya,1985,256).

18. yüzyıl boyunca fiyat listelerine göz atılacak olursa, fiyatların devamlı olarak yükseldiği görülür. Yaz-kış arasında fiyatlarda büyük farklar olup, kış ve yaz için ayrı narh konulmuştur (Özkaya,1985,257).

Mesela; 1520'de bir okka (1282 gr) et 2-3 akçe iken,

1596'da 1 okka et 4-6 akçe, 1609'da 1 okka et 10-11 akçe olmuştur.

20 Kasım 1795'de verilen narha göre koyun etinin kıyyesi (okkası) 20 akçe, öküz etinin kıyyesi 14 akçe idi (Özkaya,1985,257).

Fincancılar Esnafı Anlaşması'nın yapıldığı (1760'lı yıllar) yıllarda bazı mal fiyatları şöyle idi:

12 Kasım 1765'te Ankara'da; koyun eti (okkası) 18 akçe, keçi eti 18 akçe, öküz eti ise 14 akçe (yaz fiyatı),

Karaman'da; 1760 kış narhına göre, keçi etinin fiyatı 18 akçe,

Aynı yıllarda; Balıkesir'de, koyun etinin okkası 30 akçe, oğlak eti 18 akçe, sığır-öküz eti 15 akçe (Özkaya, 1985,258-259),

Sivas'ta; 23 Aralık 1766'da 1 kıyye (1282 gr) has ekmek 6 akçe,

Ankara'da; 29 Aralık 1766'da 1 kıyye (1282 gr) zeytin yağı 72 akçe,

Karaman'da; Kasım 1769'da, İzmit sabunu 22 para (66 akçe), 110 dirhem ekmek 1 akçe idi (Özkaya,1985,266-267).

Görüldüğü gibi aynı tarihlerde, aynı malların fiyatlarında bazı farklılıklar mevcuttur. Bu durum, şehirler arasındaki uzaklıklar, imal yeri ile tüketim mahalli arasında olan uzaklık-yakınlıktan dolayı ortaya çıkmıştır.

4) Anlaşmanın Temel Özellikleri , Ücretler ve Satınalma Gücüne Etkisi

Kütahya'da Hicri 4 Safer 1180 (Miladi 13 Temmuz 1766) tarihinde, Vali Ali Paşa huzurunda, Anadolu Eyaleti Kethüda Çavuşu Salih Ağa tarafından; Abdülkadir Çavuş, İbrahim Çavuş ve Müderrisinden Muhyizade Muhittin Efendilerin katılımı ile imzalanan Kütahya Fincancılar Esnafı Anlaşması niteliği itibarıyla ilkler arasında yer almakta olup, dönemin koşullarını ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir.

Kütahya'da yapılan bu sözleşme hakkında bir kanaata sahip olabilmek için, öncelikle sözleşme ile sağlanan imkanlarla aynı asırdaki diğer işçi gruplarının durumlarının mukayese edilmesi uygun olacaktır.

1766 tarihli Fincancılar Esnafı Anlaşması'na göre:

a.. Bir kalfa en az 100 has fincan işlemesi karşılığı 40 akçe,

b. Bir kalfa en az 150 has fincan işlemesi karşılığı 60 akçe,

c. Bir Şakird (acemi işçi) en az 100 bayağı fincan işlemesi karşılığı 24 akçe,

d..Bir Şakird en az 250 bayağı fincan işlemesi karşılığı 60 akçe, yevmiye alacaktır (Bkz. H.1180/M.1766 tarihli Fincancılar Esnafı Anlaşması).

Aynı tarihlerde bir inşaat kalfası (Osmanlı toplumunda inşaat işçilerinin ve ustalarının ücretleri daima diğerlerinden daha yüksek olmuştur) 60 akçe, bir şakird 30 akçe yevmiye almakta idi (Özkaya,1985,254-255). Buna göre, Kütahya Fincancılar Esnafına sözleşme ile sağlanan ücretler, inşaat işçi ve ustalarına ödenen ücretler seviyesindedir. Bu ise tatmin edici bir durumdur. Kaldı ki, yukarıda b ve d şıklarında belirtildiği gibi fazla fincan imali durumunda yevmiyeler yükselmektedir.

Diğer taraftan "Kütahya Fincancılar Esnafı Anlaşması" toplu sözleşme sisteminin ihtiva ettiği unsurlar açısından değerlendirildiğinde;

a) Sözleşme; fincancı esnafı, temsilen esnaf kethüdası(*) arasında ve şahitler huzurunda imzalanması yönüyle, "en az işçiler yönünden toplu bir hareket" olarak nitelenebilir,

b) Osmanlı Devletinde, esnafın sahip olduğu birlik ve beraberlik ruhu ve çalışma hürriyeti "tarafaların pazarlık güç ve hürriyetine sahip olduklarını ortaya koymaktadır,

c) Osmanlı toplumunda sendikalar olmamasına rağmen (o yıllarda dünyanın hiçbir yerinde -bu günkü anlamda- sendika mevcut değildi) esnaf kendi arasında organize bir durumda idi. Esnafın devletle irtibatını sağlayan "esnaf kethüdaları" mevcuttu,

d) Fincancılar Esnafı Anlaşması'nın metninde hangi merhaleler sonunda bu şartlarla imza safhasına gelindiği belirtilmemekle birlikte, günümüzdeki anlamda olmasa bile, imza safhasına gelinmeden önce belirli safhalardan geçilmiş olması sözkonusudur.

Modern toplu iş sözleşmesinin, genel esasları çerçevesi içinde değerlendirildiğinde bile, genel olarak belirtilen şartlara haiz olan bu sözleşme, gününün şartları içinde fevkalade önemli hususiyetler arz etmektedir. Bugün sendikaların bile grev vb. silahlarını kullanarak elde etmekte zorlandıkları ücret seviyesi, o tarihlerde fincancı kalfa ve çıraklarına sağlanmıştır. Buna göre;

a. En az 100 has fincan işleyerek 40 akçe yevmiye alan bir kalfa bu yevmiyesi ile; 2 okka et veya 6.5 kıyye (1 kıyye 1282 gr) ekmek veya 0.55 kıyye zeytinyağı alabilmekte idi,

b. Eğer kalfa en az 150 has fincan işleyerek 60 akçe yevmiye alıyorsa bununla; 3 okka et veya 10 kıyye ekmek veya 0.83 kıyye zeytinyağı alabilecektir,

c. Eğer şakird (çırak) en az 100 bayağı fincan işliyorsa 24 akçe yevmiye alacaktır. Bu yevmiye ile 1,2 okka et veya 4 kıyye ekmek ya da 0.33 kıyye zeytinyağı alabilecektir,

d. Eğer şakird en az 250 bayağı fincan işliyor ve karşılığında 60 akçe alıyorsa, bununla 3 okka et veya 10 kıyye ekmek ya da 0.83 kıyye zeytinyağı alabilecektir. Bu rakamlar günümüz ücret ve fiyatlarına çevrildiğinde durum daha da bariz bir şekilde anlaşılacaktır.

Görüldüğü gibi, 1766 tarihli Fincancılar Esnafı Anlaşması ile sağlanan ücretler ve alım gücü şakird (çırak) bazında bile, bugünün modern işçisine verilen ücretin alım gücünün oldukça üzerindedir.

(*) **Esnaf Kethüdası:** Osmanlı imparatorluğunda, esnaf teşkilatları bir başkan ile yönetildiklerinden esnafların dertlerinden bu başkan sorumlu idi. Bu başkana "kethüda" denilirdi. Esnaf Kethüdası tayini için, kethüda tayin olunacak şahsı, ait olduğu sanat kolunun mensuplarının uygun görmesi şarttı. Kethüda tayinini İstanbul'un "berat-ı şerif"le onaylaması gerekli idi. Kötü mal yapıldığında, ya da kendisine bağlı esnaflar zarar gördüğünde, esnaf kethüdası mahkemeye başvururdu. Esnaf Kethüdası hakkında yakınma olursa hatt-ı hümayunun değiştirilmesi için padişaha başvurulurdu.

Dükkan açma işi devlet iznine bağlı idi, Esnaf Kethüdası dükkan açmak isteyenlerin durumunu incelerdi. O esnaf grubunda olanlar razı olurlarsa, devletin izni ile dükkan açılırdı. Esnaf grupları arasındaki dayanışma sonucu kötü mal yapıp satanlar şikayet olunurdu (Özkaya 1985,68-71).

SONUÇ:

Çalışma konusu "Fincanlılar Esnafı Anlaşması'nın, 18. yüzyıl Osmanlı Türkiye'si çalışma hayatı ile ilgili önemli bilgiler içeren son derece önemli bir belge niteliğinde olduğunu görmekteyiz.

Buna göre ; çini sanatının merkezi olan Kutahya'da, belirtilen dönemde, bu sanatla daha ziyade gayr-i müslim esnafın uğraştığı görülmektedir.

Sözleşme, dönemin işyeri çalışma ilişkileri açısından bilgiler içermektedir.

Çıracılık-Kalfalık-Ustalık şeklinde gelişen bir terfi sistemi bu meslek dalında da söz konusudur.

Belge, işçi-işveren ilişkileri ve temsiliyet açısından önemli bilgiler içermektedir.Sözleşmeye işçiler adına "Esnaf Kethüdası'nın imza koyduğu görülmektedir.Bu sistemde, sosyal diyalogun sağlanması ve yürütümünde kethüdanın son derece önemli fonksiyonlar üstlendiği bilinmektedir.

Sözleşme metninden, üretimde kaliteye öncelik verildiği, kaliteli üretimin teşvik edildiği, aksine davranışların ise cezai müeyyideler içerdiği anlaşılmaktadır.Benzer durum bilindiği gibi ahilik sisteminin de temel ilkelerindedir.

Sözleşmenin, performansa dayalı bir ücret sistemini öngördüğü görülmektedir.Üretim artışı nisbi olarak ücrete yansımaktadır.

Çini üretimi yapacak işyeri sayısının belirlendiği, istenildiği anda (izinsiz) aynı üretimi yapacak işyeri açılmasının suç teşkil ettiği görülmektedir.

Sözleşme metninde, tüm sözleşmelerde olduğu gibi, ihlali halinde yaptırım hükümleri mevcuttur.

Fincancılar Esnafı Anlaşması'nı imzaladığı dönemde, Batı Avrupa'da emeğin önemli ölçüde istismar ile karşı karşıya bulunduğu, işverenin insafına bırakıldığı, devletin işveren/sermaye yanında yer aldığı, çalışma yaşı,süresi ve ücretler(sefalet ücreti) açısından önemli problemlerin yaşandığı bilinmektedir.

Fincancılar Esnafı Anlaşmasının imzalandığı dönem Osmanlı Türkiye'sinde ise, Batı Avrupa'da yaşanan sorunların söz konusu olmadığı, belirtilen sözleşme ile de, ortalama fincancı esnafına ücretler üzerinde gelir imkanı sağlandığı görülmektedir.

Sonuç olarak; şekil ve içerik itibarıyla incelendiğinde, H.Safer 1180 (M. Temmuz 1766) tarihli Kutahya Fincancılar Esnafı Anlaşması'nın günün şartlarına göre, toplu ilişkiler sistemi ve gelişimi açısından önemli bir belge olduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Barkan, Ö. Lütfi (1963), 16-18 Asırlarda Türkiye'de İnşaat İşçilerinin Hukuki Durumu, İstanbul,
- Çelik, Nuri, (1990), İş Hukuku Dersleri, İstanbul.
- Deane, Phyllis, (1988), İlk Sanayi İnkılabı (Çev. Tevfik Güran), Ankara.
- Heaton, Herbert, (1985), Avrupa İktisat Tarihi (Çev. MA. Kılıçbay-O. Aydoğuş), Ankara.
- İktisadi Yönü İle Kütahya (Ticaret ve Sanayi Odası) 1960, Ankara.
- Kütahya Şer'iyeh Sicilleri (Kadı Ahmet Efendi Sicili) Toplu Sözleşme Metni, Sayfa: 57. Vahid Pasa Kütüphanesi.
- Özkaya, Yücel, (1985), 18 Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı, Ankara.
- Şahin, Faruk, (1982), Kütahya'da Seramik Teknolojisi ve Çini Fırınları Hakkında Görüşler, İstanbul.
- Ticaret ve Sanayi Odası, (1960), İktisadi Yönü İle Kütahya, Ticaret ve Sanayi Odası, Ankara.
- Yalçıntaş, Nevzat - Tuna, Orhan, (1988), Sosyal Siyaset, İstanbul.
- Zaim, Sabahattin, (1990), Çalışma Ekonomisi, İstanbul.

Ek 1: Anlaşma (Sözleşme) Metni**1180 TARİHLİ FİNCANCILAR ESNAFI ANLAŞMASI**

MEDİNEİ KÜTAHYA'da vaki **Fincancılar Esnafı** kalfalarından Artin Veled Uzun ve Acem oğlu Ohannes ve Boğos oğlu Serkis ve karındaşı Hoseb ve ... oğlu Artin ve Tabtab oğlu Mardiros ve Çolak Serkis ve Garabet oğlu Gazer ve Han oğlu Serkis ve İnancı oğlu Serkis ve David oğlu Karabet ve Nurcan oğlu Nurcan ve Keğork veledi Apık ve Kirkor veledi Ayıcı ve ..... ve karındaşı Ohannes ve Oseb veledi Agob ve .... Haçik ve Kabadayı oğlu Virdek, ve Erdek oğlu Serkis ve sair ma'lumülesami ve mahsusüleşhas, Hirfeti mezkûre hulefası hala ANADOLU EYALETİ'ne Sayeendazi İclal olan Veziri Asafnazır ... Tedbir Deoletlu, İnayetlu, Merhametlu ALİ PAŞA Vekafehullahu Bilhayrı Mayeşa dame bilberr zekrehu .... hazretlerinin Divanî ma'diletunvanı Asıfane ve eyoani celalet veziranelerinde Ma' kud Şer' işerifde ... tarafeynin iltimasıyla lieelinnizam velistihkâm hazır olan hirfeti mezkûre üstadlarından işbu eshabirrakim usta Artin ve Agob .... oğlu Artin veledi Hayrabet ve Artin veledi .... ve Karakaş yeğeni Agob ve usta Gazer ve Mardiros ve Serkis veledi David ve Sarı oğlu Simadin ve .... ve Agob ve Şişman Murad ve ortağı Murad ve Karakaş oğulları

Haci Agob ve Haci Ohannes ve Haci Asator ve Haci Karabet ve T'ulumcu oğlu Ohannes ve usta ... ve karındaşı Ohannes ve Danacı oğlu Artin ve Kelek oğlu Ohannes ve ... oğlu Karabet ve Karakaş oğulları ve oymacı Altun ve Agob ve Sava oğlu Karabet ... Ekmekçi oğlu Kirkor ve Tenekeci oğlu Agop nam **Üstad ve .... mahzarlarında herbire bitavhahimüssaf ikrarı tamm ve takririkelam edib hirfeti mezkûre hüsnî nizam ve intizamı mururu ezmine ve ihtilas müfsidan ... ile muhtel olub üstadlarımızın zararı azim ve haseratı cesime dûçar oldukları hasebile tarafeyn intifa'ı vasat ile ... arada dolab KARHANE olmak üzere hirfeti mezkûre imâl olunacak yirmi dört kârhane yüz aded has fincanı kırk akçeye **kalfalar** imal, küllüyeveemin her halife yüzelli has fincan işleyib, ve **üstadlar** dahi, bilâniza, altmışar akçasını ita ve **şakirdan** dahi yeomiye yirmidörtakçaya yüz bayağı fincan imal, ve ikiyüzelli fincan imalinde yeomî altmış akça ahz ve cümle üstadan marifetiyle **Kalfa** oldukda Kalfa yeomiyesin ahz edip ve orta ... yüzaltmış akça işleyib, ve hulefa dahi, yeomî yüzelli danesine amel ve doksan akça olub büyük zarfların elli danesi bir kuruşa amel olunub ve yüz has fincan dört akçaya perdah, ve çezici fincanın yüzü bir paraya olub ve kalfalar başka çarh işlemeyib ve bunda dahi ... kadimden olageldiği üzere **yirmidört karhânedan** maada kârhane küşad olunmayub, AMELİ KADİM VE VECHİ ADELE MURAAT OLUNA, ve nizamı mezkûre cüma razi ve hoşnud ve gadri himayeden arı olub BA'DEHAZA: Hulefa ve şakirdandan, herbir vahid, nizamı mezkûreyi ihlale ba's harekette bulunurlarsa **KATLİ bedel VAZ'I KÜREK** olunup tedibatı lazimemiz icra olunsun, bu vecihle hüsnî nizam ile vekadim ayini hirfet üzere amele taahhüt ve iltizam eyledik. Hilafî zuhur ederse bervechi muharrer vaz'ı kürek olunmasına razıyız dediklerinde Gablettesadukülmer'i birriza mavaka'a bittaleb ketb olundu. Fİ YEVMİRRABİ min SAFER LİSENATİ SEMANİNE VE MİETE VE ELF.**

	Fahrülemsam	Müderresinden
Abdülkadir Çavuş	İbrahim Çavuş	Muhyi zade Muhiddin Efendi

Mefharulemacit Vel Âyân Salih Ağa

Kethuda Çavuşu Eyaleti Anadolu

Safer, 1180

Not: Kütahya Şer'iyeye Mahkemesi, Kadı Ahmet Efendi zamanına ait SİCİL'in 57. sahifesinden alınmıştır.

